

IN MEMORIAM GHEORGHE CEBOTARENCO, ALIAS PAPA IURA (1927-2014)

Un reprezentant al primei generații de arheologi medievști din Republica Moldova

Gheorghe Cebotarenco în 2003.

Abstract

This article is dedicated to the memory of archaeologist Gheorghe Cebotarenco (1927-2014), also known among archaeologists in Moldova and abroad under the name of “papa Iura”. Gheorghe Cebotarenco began his career in the late 1940s and he belongs to the first generation of Moldovan medieval archaeologists. As a student of the archaeologist Georgi Fedorov, from the Institute of Archaeology in Moscow, Gheorghe Cebotarenco specialized in studying the Balkan-Danubian culture, known for the early Middle Ages in southern Moldova and in some regions of Ukraine, Bulgaria and Romania. Between many achievements in the field of archaeology, in the history of Moldavian archaeology he

would also enter as one of the leading researchers of the medieval fortress of Soroca, situated on the middle course of the Dniester River. Most of his studies have been made within the Section of Archaeology of the Academy of Sciences of Moldova, where he retired in 1990 having at that time title Senior Researcher. Appreciation of the scientific activity of Gheorghe Cebotarenco has never been unanimous. Some considered him as an author of original ideas, an authority in the field of Moldavian medieval archaeology, an active discoverer of new sites and an assiduous populariser of archaeologists work. For others, however, he is a typical representative of Soviet historiography, which was continually instrumentalized for political and ideological purposes.

Keywords: Gheorghe Cebotarenco, the first generation of Moldavian medieval archaeologists, soviet Moldavian archaeology and ideology.

Am auzit prima data de Gheorghe Cebotarenco, cel pe care arheologii din Moldova și de peste hotarele acesteia îl cunoșteau și sub numele de papa Iura, în 1992, când eram student în anul I la Facultatea de Istorie a Universității Pedagogice „Ion Creangă” din Chișinău. Am făcut însă cunoștință cu el prin toamna anului 2002, deci peste exact zece ani. Ieșeam amândoi din curtea Institutului de

Arheologie din Chișinău. Mi-a spus că mă văzuse de mai multe ori și că-i place că port barbă. Purtase și el barbă prin anii '70. Barba îi stă bine unui arheolog, este și un semn al libertății, îmi zise el. Nu țin minte ce i-am răspuns, știu doar că aceasta a fost prima noastră întâlnire.

Peste câteva luni revenisem la Chișinău de la Cluj, unde-mi făceam pe atunci studiile. De ceva timp mă gândeam la un proiect de cercetare despre arheologia moldovenească din perioada sovietică și relațiile ei cu câmpul politic. Cum afinitățile mele științifice erau legate de arheologia medievală și de problematica slavă în particular, am decis să mă concentrez pe arheologii care au fost implicați, direct sau indirect, în cercetarea vestigiilor medievale și a problematicii slave. În concepția mea, pentru realizarea acestui proiect, mărturiile orale ale arheologilor și ale unor istorici care au activat în acea perioadă trebuiau să aibă un rol tot atât de important, ca și izvoarele de arhivă. Gheorghe Cebotarenco și Ion Hâncu erau primii arheologi de pe lista mea. În acel moment ei erau printre ultimii reprezentanți ai primei generații de arheologi medieviști moldoveni, formați de către arheologul moscovit Gheorghii Fedorov, care îmi erau accesibili¹.

În 2002, îl cunoșteam cel mai bine pe Ion Hâncu. Între anii 1996 și 2001, în după-amiezile toride de pe șantierul Orheiul Vechi, s-a întâmplat de mai multe ori să-i ascult amintirile legate de perioada studenției sale, care a coincis cu ultimii ani staliști, de participările sale la multiple săpături, simpozioane din Moldova și de peste hotarele ei. Am avut cu el și câteva scurte întâlniri la Chișinău. La începutul verii anului 2003 însă, puțin timp după ce discutasem cu arheologul și profesorul Gheorghe Postică să-i luăm împreună un interviu, am aflat că s-a stins din viață.

Așa se face că Gheorghe Cebotarenco a fost unicul reprezentant al primei generații de arheologi medieviști moldoveni pe care am reușit să-l intervievez. Cu el am vorbit în mai multe rânduri pe parcursul anilor 2002, 2003 și 2010. Discuțiile cu domnia sa au fost pentru mine adevărate plăceri intelectuale. Erudiția sa acumulată de-a lungul deceniilor era inseparabilă de un nemaipomenit simț al umorului. Sunt sigur că toți cei care l-au cunoscut personal îmi vor da dreptate. În unele din primele mele întâlniri îl întrebam de acea stare de frică care învăluia mediile academice din Moldova epocii staliniste și care îi făcea pe cercetători să se autocenzureze până la acribie. Mi-a spus că da, frica era bine înrădăcinată în mintea oamenilor, dar aceasta nu însemna că ea îi guverna în permanență. Își amintea cum, în timpul unui banchet organizat cu ocazia unei sesiuni petrecute la Chișinău pe la începutul anilor 1950 (la putere era încă Stalin), unde se întru-

¹ În momentul când lucram asupra acestui proiect, în viață mai era și Lazari Polevoi, un alt reprezentant al primei generații de arheologi medieviști moldoveni, format și el de către Fedorov. Acesta însă locuia (locuiește și în prezent) în SUA din 1992.

niseră arheologi din mai multe centre de cercetare ale URSS, s-au făcut glume pe seama KGB-ului, care-și trimisese la această activitate un reprezentant. Istoria a avut și o continuare. După banchet, hoinărind prin centrul Chișinăului nocturn cu mai mulți colegi din Rusia, Ucraina etc. s-au trezit în fața sediului KGB. Acesta a fost momentul când prietenia dintre popoare s-a manifestat fără nicio rezervă: decizia de a urina pe ușa de intrare a sediului KGB a fost unanimă! Este adevărat însă, spunea papa Iura, că și vinul gustat în timpul banchetului și-a spus cuvântul.

În anul 2003, la un interviu cu papa Iura a participat și unul dintre redactorii revistei *Plural: Istorie, Cultură, Societate* de la Facultatea de Istorie și Geografie de la Universitatea Pedagogică „Ion Creangă”, arheologul și profesorul Octavian Munteanu. De aceste interviuri știa și redactorul-șef al revistei *Plural*, Sergiu Musteață, arheolog și profesor la aceeași universitate. Anume ei au venit cu ideea (și le mulțumesc pentru aceasta) de a mă invita să scriu un text în memoria lui papa Iura, care s-a stins din viață pe 25 septembrie 2014, la vârsta de 87 de ani.

Vom începe acest text prin a schița parcursul său până la primul contact cu arheologia. Apoi, ne vom opri asupra profilului său științific. Vom termina cu o incursiune asupra aprecierilor pe care le-au făcut diferiți actori ai scenei istoriografice moldovenești despre activitatea sa. Vom schița și o pistă posibilă de cercetare mai aprofundată a locului său în cercetarea arheologică din Moldova, dar și a altor arheologi care și-au început cariera în perioada sovietică, atunci când s-au pus bazele instituționalizării arheologiei moldovenești. Principalele surse utilizate sunt mărturiile orale ale lui Gheorghe Cebotarenco și documentele de arhivă, printre care dosarele sale personale păstrate la Arhiva Academiei de Științe din Moldova.

De la tractor la lipiciul de cireș, sau cum fiul unui „dușman al poporului” a scăpat de armată

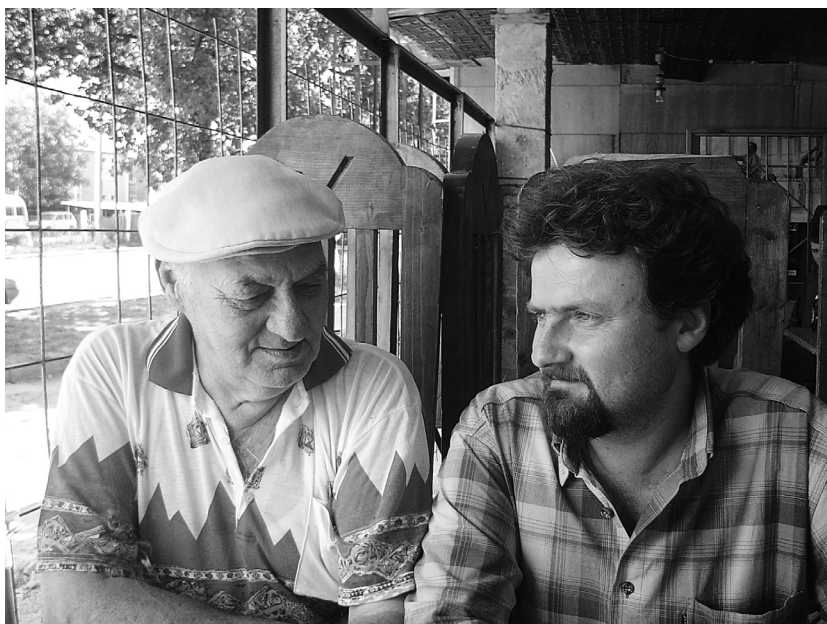
Gheorghe Cebotarenco s-a născut pe data de 12 mai 1927 în familia învățătorilor Alexandra și Teoctist Cebotarenco din satul Dercăuți, ținutul Soroca. În 1933, la vârsta de șase ani, s-a mutat cu părinții și sora sa în satul Zgurița din același ținut. Aici a terminat faimoasele „patru clase românești”, atât de laudate de basarabeni care le-au urmat în perioada când Basarabia se afla între granițele României. În anii 1939-1944 a urmat studiile la Liceul „Ștefan cel Mare” din Soroca, care, în 1940, în timpul celor câteva luni când Basarabia deveni republică sovietică, se transformase în școală medie. După mărturisirile lui papa Iura, el urma să-și continue studiile la faimosul Liceu „Sfântul Sava” din București, una din cele mai importante instituții preuniversitare din Regatul României. Evenimentele declanșate în urma semnării pactului germano-sovietic i-au schimbat însă planurile. În 1944, când Basarabia revine între granițele URSS, la vârsta de 17 ani, îl găsim

elev la școala agricolă („tehnicum”) din Soroca, fiind înscris la secția de mecanizare. În 1947, după terminarea studiilor, devine instructor la cursurile de pregătire pentru tractoriști din aceeași localitate. În același an, tatăl sau a fost prins de NKVD și executat după ce fusese acuzat de activitate antisovietică și declarat „dușman al poporului”².

În anul următor tânărul Cebotarenco a fost chemat să satisfacă serviciul militar obligatoriu. Dar, din cauza dosarului de fiu de dușman al poporului, nu a fost primit de niciun șef de regiment unde era îndreptat. În felul acesta, spunea papa Iura, în primăvara și vara anului 1948 a cutreierat toată Uniunea pe banii statului. În cele din urmă soluția a fost găsită: a fost îndreptat la un „institut de cercetări nucleare”. S-a bucurat că în sfârșit patria sovietică i-a încredințat nobila misiune de apărător al patriei. Bucuria i-a fost însă de foarte scurtă durată. Un ofițer din cadrul comisiei de recrutare, căruia i se făcuse, probabil, milă de naivitatea tânărului, i-a explicat ce înseamnă să-și satisfacă serviciul militar la un „institut de cercetări nucleare”. Aceasta însemna că, în calitate de fiu de dușman al poporului, el trebuia să lucreze la o mină de uraniu, având puține șanse să se întoarcă acasă în viață. După sfaturile ofițerului, în contextul penuriei de cadre naționale, prezentarea unui certificat care ar atesta înscrierea sa la universitate l-ar putea salva. Perioada de înscriere și de examene de admitere la instituțiile de învățământ superior din republică era însă demult încheiată. Era luna noiembrie. Demersurile făcute la Institutul Agrar, la Institutul de Medicină și la Universitatea de Stat eșuaseră. În cele din urmă, a fost acceptat la Facultatea de Istorie de la Institutul Pedagogic „Ion Creangă”.

La începutul lui decembrie, în primul său an de studii, a asistat la o conferință dată de istoricul și propagandistul Vasilij Senkevici. Subiectul analizat era apariția statului medieval moldovenesc. Intrigat mai mult de evenimentele care au precedat formarea acestui stat, tânărul student a început să pună întrebări pe acest subiect. Răspunsul dat de Senkevici a fost: „Lipsa izvoarelor scrise vizând perioada dată impune implicarea arheologilor. Din păcate, în prezent republica noastră nu dispune de cadre arheologice suficiente. Deci voi, tinerii, viitorii arheologi, veți avea misiunea să răspundeți la aceste întrebări. Iar tu, dacă vei dori, poți fi unul din ei”. Puțin după această conferință, tânărul Cebotarenco s-a prezentat la Laboratorul de arheologie de la Baza Moldovenească a Academiei de Științe din URSS cu sediul la Chișinău, condus pe atunci de Gheorghii Smirnov, care fusese transferat aici de la Institutul de Arheologie din Kiev. A primit imediat trei cutii

² Interviu realizat de Iurie Stamati, Chișinău, 2003; Arhiva Academiei de Științe din Republica Moldova. Ličnoe delo. Čebotarenko Georgij Feoktistovič (Fond 1, opis' 3, № 5012), 4-5; Arhiva Academiei de Științe din Republica Moldova. Ličnoe delo staršego naučnogo sotrudnika Čebotarenko Georgija Feoktistoviča, (Fond 24, opis' 3, № 43), 6-7, 30-31.

Gheorghe Cebotarenco și Iurie Stamati. Secvența unei discuții din 2003.
Autor fotografie – Eugen Cernenchi.

cu cioburi colectate de pe situl de la Saharna și, fără multe explicații, i s-a cerut să reconstituie forme de vase cu ajutorul unui lipici natural din cireș, ceea ce a și făcut după propriile cuvinte „o iarnă întreagă”³.

Cum Gheorghe Cebotarenco a devenit papa Iura

Prima participare a lui Gheorghe Cebotarenco la o săpătură arheologică datează din 1949. În vara aceluia an i-a asistat pe Gheorghii Smirnov și Gheorghii Sergheev, muzeograf și arheolog la Muzeul Republican al Studierii Ținutului din Chișinău (actualul Muzeu de Etnografie și Istorie Naturală), la cercetarea sitului arheologic Orheiul Vechi. În primăvara anului următor se pregătea să meargă din nou la Orheiul Vechi. A fost însă anunțat că va trebui să-l însoțească în periegezele sale pe arheologul moscovit Gheorghii Fedorov, venit în Moldova pentru a căuta urmele tiberților, menționați în *Cronica vremurilor trecute*. Colaborarea cu Fedorov, care-i va deveni profesor, se va întinde pe mai multe decenii. Sub conducerea sa va scrie și va susține, în 1968, teza de candidat cu titlul *Calfa. O așezare de pe Nistru din secolele VIII-X*. Cu siguranță, datorită și scrisorilor sale de recomandare, a fost, în 1953, angajat ca laborant la Secția de arheologie a Filialei Moldovenești a Academiei de Științe din URSS. Colaborarea lor a continuat și

³ Interviu realizat de Iurie Stamati în 2002, Chișinău.

după ce Fedorov a intrat, spre mijlocul anilor 1970, în dizgrațiile KGB și a fost îndepărtat de la cercetările arheologice din RSSM, din cauza faptului că pe șantierele sale au fost adesea văzuți indivizi care se aflau pe lista neagră a statului sovietic⁴. La începutul anilor 1980, spre exemplu, sub redacția lui Gheorghii Fedorov, Gheorghe Cebotarenco va publica una dintre monografiile sale⁵. Natura relației lor reiese și din dedicația pe care Fedorov i-a făcut-o elevului său pe prima pagină a unui volum de povestiri apărut în 1977, unde a scris: „Prietenului și fidelului meu student...”⁶.

Aceluiași Fedorov i se datorează și apelativul papa Iura. Povestea s-a întâmplat în timpul uneia dintre primele expediții întreprinse de către Fedorov în Moldova. Pe atunci, acesta avea obiceiul să lucreze cu elevi. Aceștia mergeau pe șantierele arheologice, care, de multe ori, se aflau departe de localitățile de unde veneau. Acasă se întorceau numai sâmbăta. Neobișnuiți să-și drămluiască produsele date de părinți, rămâneau adesea fără mâncare. Gheorghe Cebotarenco s-a văzut nevoit să aibă grijă de ei și de aici mai în glumă, mai în serios copiii au început să-l numească „tata” sau „tata Gheorghe”. Auzind Fedorov că ei îl numeau în felul acesta, a întrebat ce înseamnă acest misterios „tată”. După ce află răspunsul, „tata Gheorghe” a devenit în rusa „papa Iura”⁷.

În expedițiile lui Fedorov, Cebotarenco va deveni prieten cu Ion Hâncu (1931-2003) și cu Pavel Bârnea (1930-2000). După propriile mărturisiri, confirmate și de profesorul Gheorghe Postică, elev al lui Ion Hâncu, pe parcursul anilor 1950 ei erau chiar „cei mai buni prieteni” (această prietenie însă se va disipa pe parcursul anilor 1960)⁸. Alături de cei trei, în expedițiile lui Fedorov, au mai participat și alți studenți. În cele din urmă unii au optat pentru o carieră pedagogică sau s-au specializat în studierea altor epoci. Alții, cum ar fi Isak Rafalovici (1929-1979) și Lazari Polevoj (1928), se vor specializa în arheologie medievală și, alături de Cebotarenco, Hâncu și Bârnea, vor constitui prima generație de arheologi medievști din Moldova⁹.

Ca și colegii săi, Gheorghe Cebotarenco a întreprins săpături pe situri datând din epoci istorice diferite, dedicând unele din publicațiile sale eneoliticului,

⁴ Mark Tkačuk, „Georgij Borisovič Fedorov (1917-1992)”, *Stratum plus* 5, 1999, 7-13.

⁵ G. F. Čebotarenko, *Naselenie central'noj časti Dnestrovsko-Prutskogo mezhdureč'ja v X-XII vv.* (Kișinev: Știința, 1982).

⁶ Este vorba de volumul semnat de Gheorghii Fedorov, *Dnevnaia poverxnost'* (Moskva: Detskaja literatura, 1977), pe care Gheorghe Cebotarenco mi l-a dăruit la una din întâlnirile noastre. Dedicația făcută de către Fedorov datează din 11.XI.1977.

⁷ Interviu realizat de Iurie Stamati în 2002, Chișinău.

⁸ Interviu realizat de Iurie Stamati în 2003, Chișinău.

⁹ Arhiva Academiei de Științe din Republica Moldova. Fedorov Georgij Borisovič (Fond 1, opis' 3, № 6159), 7; Tkačuk, „Georgij Borisovič”, 9-11.

bronzului sau problematicii sciților. Totuși, în istoria arheologiei moldovenești, el va rămâne ca unul dintre principalii cercetători ai cetății medievale Sorooca de pe Nistru și ai vestigiilor cunoscute sub numele de cultura balcano-dunăreană, sau Dridu. Acestei culturi medievale Gheorghe Cebotarenco i-a dedicat cele mai multe din publicațiile sale¹⁰.

Marea majoritate a studiilor sale au fost efectuate în cadrul Secției de arheologie de la Academia de Științe din Moldova, înființată în anul 1960 pe baza Filialei Moldovenești a Academiei de Științe din URSS. De aici s-a pensionat în februarie 1990, având la acea dată titlul de cercetător științific superior. Trebuie însă spus că o perioadă foarte scurtă (din mai 1976 până în martie 1977) a activat și în Secția de arheologie a regiunii de nord-vest a Mării Negre a Institutului de Arheologie al Academiei de Științe din Ucraina, cu sediul la Odessa, dar și la Muzeul de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău (din aprilie 1977 până în ianuarie 1978), care pe atunci purta numele de Muzeul de Stat de Istorie și Studierea Ținutului al RSSM¹¹.

Tendințe sovietice și postsovietice în aprecierea activității lui Gheorghe Cebotarenco

Aprecierile la adresa lui Gheorghe Cebotarenco nu au fost niciodată unanime. Arheologul moscovit Èmanuil Rikman, care a activat în RSSM în anii 1952-1968, apreciat pentru aportul său la profesionalizarea arheologiei moldovenești¹², considera, în 1957, că Gheorghe Cebotarenco are aptitudini care l-ar îndrepta mai curând spre restaurare și prelucrarea materialului arheologic decât spre cercetarea științifică¹³. În anii 1970 însă, unii dintre colegii și șefii lui Gheorghe Cebotarenco, printre care și Pavel Bârnea, care între timp devenise șeful Secției de arheologie, afirmau că el este o autoritate în domeniul arheologiei medievale moldovenești, un specialist de înaltă calificare, un activ descoperitor de noi situri și un vulgarizator asiduu al muncii arheologilor¹⁴. Cam aceleași aprecieri vor fi re-

¹⁰ Arhiva Academiei (Fond 1, opis' 3, № 5012), 46-47, 57-58, 69-70; Arhiva Academiei (Fond 24, opis' 3, № 43), 11-16, 26-27, 35, 38-41, 49.

¹¹ Interviu realizat de Iurie Stamati, Chișinău, 2002; Arhiva Academiei (Fond 24, opis' 3, № 43), 4, 10.

¹² Sergiu Matveev, Adrian Pelivan, „In memoriam È. A. Rikman, destinul unui savant”, *Revista arheologică* X/2, 2013, 279-289.

¹³ Arhiva Academiei de Științe din Republica Moldova. Protocol № 5 zasedanija arxeologii i ètnografii ot 19 ijunja 1957, in Protokoly zasedanija otdela arxeologii i ètnografij instituta za 1957 g. (Fond 3, opis' 1, № 161), 79.

¹⁴ Arhiva Academiei (Fond 1, opis' 3, № 5012), 71-72; Arhiva Academiei (Fond 24, opis' 3, № 43), 10, 25-26, 33-34, 37.

petate în anii 2000 de către arheologul medievist și profesorul Nikolai Telnov¹⁵. Pentru el însă Gheorghe Cebotarenco este și autorul unor interpretări originale ale materialului arheologic, contribuind prin aceasta la progresul arheologiei medievale moldovenești. La rândul său, arheologul Serghei Agulnikov¹⁶, specializat în studiul Antichității, l-a declarat pe Gheorghe Cebotarenco „patriarh al arheologiei moldovenești”, făcând probabil aluzie la vârsta sa înaintată (la data apariției articolului lui Agulnikov, Gheorghe Cebotarenco avea 80 de ani) dar și la faptul că el a fost primul dintre studenții moldoveni care, la sfârșitul anilor 1940, a început să facă arheologie.

Totodată, pentru arheologul medievist și profesorul Gheorghe Postică, Gheorghe Cebotarenco este un reprezentant tipic al istoriografiei sovietice, instrumentalizată neîncetat în scopuri politice și ideologice¹⁷. Aprecierile lui Gheorghe Postică au fost adoptate de unii istorici care au considerat că, prin scrierile sale, Gheorghe Cebotarenco a contribuit la legitimizarea anexării Basarabiei de către URSS¹⁸. Anume această apreciere este cea mai răspândită, începând cu sfârșitul anilor 1980 și până astăzi, în literatura de specialitate românofonă din Republica Moldova.

În contextul cercetărilor mele asupra relației pe care arheologia din Moldova a avut-o cu puterea în perioada sovietică, Gheorghe Cebotarenco a avut mai curând statutul unui „martor ocular”, decât al unui „obiect de studiu”, analizele mele concentrându-se cu precădere asupra lui Gheorghii Fedorov și Ion Hâncu. Cu toate acestea, am reflectat și asupra unor lucrări semnate de Gheorghe Cebotarenco. Spre exemplu, articolul său apărut în 1983 într-un volum publicat sub egida Comitetului pentru problemele formării poporului moldovenesc și relațiilor slavo-moldovenești din cadrul Academiei de Științe din RSSM¹⁹ nu poate fi înțeles decât dacă îl replasăm în contextul luptei ideologice dintre istoriografiile Republicii Socialiste România și Uniunii Sovietice. Reamintim că aceste lupte au fost provocate de reabilitarea, în România, a discursului naționalist, proces

¹⁵ N. P. Tel'nov, „K 85-letiju Georgija Feoktistoviča Čebotarenko”, *Revista arheologică* VIII/1-2, 2012, 351-352.

¹⁶ Sergei Agul'nikov, „Moldavija polna neožidannostej... Pape Jure – 80”, *Revista arheologică* III/1-2, 2007, 395-396.

¹⁷ George Postikè, „Valurile lui Trajan și arheologia”, *Literatura și arta*, 1988, 8 septembrie, 7; Gheorghe Postică, „Ion Hâncu la vârsta împlinirilor”, în *Ion Hâncu, bibliografie la 70 de ani*, ed. Gh. Postică, V. Cosmescu, L. Corghenchi, L. Bărnă (Chișinău: ULIM, 2002), 8.

¹⁸ Aleksei Agaki, „Klio și kutija Pandorei, Yndemn la ynêlcare yn istorie”, *Literatura și arta*, 2 martie, 1989, 6; Ion Țurcanu, *Istoricitatea istoriografiei. Observații asupra scrisului istoric basarabean* (Chișinău, 2004), 66, 93.

¹⁹ G. F. Čebotarenko, „Balkano-Dunajskaja arxeologiceskaja kul'tura v zarubežnoj istoriografii”, în *Slavjano-moldavskie svjazi i rannie etapy ètničeskoj istorii moldavan*, red. V. S. Zelenčuk, N. A. Moxov, V. D. Koroljuk, G. F. Čebotarenko (Kișinev: Știința, 1983), 58-79.

început cam de la mijlocul anilor 1950 și care s-a manifestat din ce în ce mai puternic în deceniile următoare²⁰. Dorința lui Nicolae Ceaușescu de a-și exprima autonomia în raport cu URSS și, în acest context, apropourile sale referitoare la Basarabia au pus și ele jar pe foc. Or, în articolul menționat, Gheorghe Cebotarenco s-a năpustit cu critici asupra arheologilor români care, după aprecierile lui, minimalizau la acea dată rolul triburilor slave²¹ în istoria regiunilor carpato-danubiene și emiteau păreri eronate în privința etnicității și cronologiei culturii balcano-dunărene, una din cele mai aprig disputate culturi arheologice în anii 1960-1970 de către arheologii români, sovietici și bulgari²².

Frica de a nu face greșeli ideologice s-a manifestat în cazul lui Gheorghe Cebotarenco, ca și în cazul multora dintre colegii săi (arheologi și istorici) din epoca sovietică, prin „cenzurarea propriului creier”²³, prin reticența de a ieși din

²⁰ F. Constantiniu, *De la Răutu și Roller la Mușat și Ardeleanu* (București: Editura Enciclopedică, 2007), 125-133.

²¹ Remarca lui Gheorghe Cebotarenco nu este lipsită de relevanță. După al Doilea Război Mondial, când România devine un stat satelit al URSS, problematica slavă va intra în planurile de cercetare ale arheologilor români. Acest fapt a avut, bineînțeles, o puternică conotație utilitaristă. Identificarea arheologică a triburilor slave pe teritoriul Republicii Populare Române și evidențierea rolului lor în istoria românilor trebuiau să justifice orientarea prosovietică a țării, simbolizând loialitatea și prietenia sa față de marele său vecin de la Est. Totuși trebuie spus că, chiar în perioada cea mai prosovietică a României (a doua jumătate a anilor 1940 – începutul anilor 1960), arheologii români au fost destul de rezervați în cercetarea problematicii slave. Este însă adevărat că această rezervă se va manifesta pe larg în anii 1960 și mai ales în următoarele două decenii. Cf. Iurie Stamati, *Two Chapters In The Sovietization of Romanian Archaeology (From the end of the 1940s to the mid-1950s)*, în manuscris. Apariție prevăzută pentru 2014 sau 2015 în „Archaeologia Bulgarica”. Trebuie subliniat că minimalizarea rolului slavilor în istoriografia românească a fost însoțită și de critica mai mult sau mai puțin voalată al conceptului sovietic de popor sau etnie moldovenească. Vezi în acest sens articolul lui Dumitru Berciu, „Probleme privind formarea poporului român în lumina cercetării arheologice recente”, *Revista de istorie* 28/8, 1975, 1155-1169. Tocmai din cauza acestor tendințe, în 1970, la Academia de Științe din RSSM a fost creat Comitetul pentru problemele formării poporului moldovenesc și relațiilor slavo-moldovenești. Acest comitet avea deci scopul de a riposta „ingerințelor” istoriografice românești.

²² G. B. Fedorov, V. M. Negrușă, „Slavjane i balkano-dunajskaja arheologičeskaja kul'tura”, în *Kompleksnye problemy istorii i kul'tury narodov central'noj i Iugo-vostočnoj Evropy. Itogi i perspektivy issledovanij*, red. V. K. Volkov, V. A. D'jakov, V. I. Zlydnev (Moskva: Nauka, 1979), 48-56; A. Madgearu, „Cultura Dridu și evoluția poziției României în lagarul socialist”, *Analele ANTIM. Revistă de istorie*, 8, 2008, 63-71; Dragomir Dumbraveanu, „Controverse istoriografice în interpretarea culturii Dridu”, în S. Musteață, V. Siminica (ed.), *Demistificarea sau remistificarea istoriei. Materialele Dezbaterilor Naționale, Chișinău, 26-28 aprilie 1999* (Chișinău: Pontos, 2001), 30-46.

²³ L. A. Sidorova, *Ottepel' v istoričeskoj nauke: sovjetskaja istoriografija pervogo poslestatinskogo deșatiletija* (Moskva, 1997), 29.

matricea istoriografiei oficiale mai ales atunci când era vorba de subiecte sensibile din punct de vedere politic și asta, în pofida unei anumite relaxări ideologice survenite după moartea lui Stalin²⁴. În acest sens, avem o mărturie păstrată în arhivele Academiei de Științe din Moldova. Este vorba de protocolul unei reuniuni din anul 1975, unde s-a discutat manuscrisul a două capitole care urmau să facă parte dintr-o monografie pe care Gheorghe Cebotarenco avea intenția să o consacre istoriei slavilor de sud din interfluviul Nistru-Prut²⁵. Conform protocolului, problematica culturii balcano-dunărene constituia miezul capitolelor discutate. Pe paginile lor, Gheorghe Cebotarenco critica cu insistență poziția colegului său Ion Hâncu: pentru Cebotarenco, această cultură era mai curând sud-slavă (această idee era acceptată și de istoriografia oficială)²⁶, în timp ce pentru Hâncu, ea ar fi fost lăsată de o comunitate multietnică având ca principal component volohii, considerați strămoșii direcți ai moldovenilor²⁷. În luarea sa de cuvânt, Ion Hâncu estima că punctul de vedere expus de Gheorghe Cebotarenco este lipsit de argumente și-l sfătuia să prelucreze în profunzime cele două capitole. Răspunsul lui Cebotarenco a fost: „Există un punct de vedere oficial asupra istoriei slavilor de sud. El este expus în manuale și eu nu am de gând sa-l contrazic”²⁸.

Trebuie însă spus că nici articolul citat mai sus, nici alte publicații semnate de Gheorghe Cebotarenco în perioada sovietică nu pot fi explicate numai prin prisma unei comenzi politice venite din partea forurilor ideologice. În multe din ideile expuse de-a lungul carierei sale, Gheorghe Cebotarenco credea într-adevăr! Am putut constata acest fapt în timpul discuțiilor cu dânsul! Mai mult decât atât, mai ales în timpul primelor întâlniri cu Gheorghe Cebotarenco, am fost extrem de contrariat. Pentru mine și sunt sigur că și pentru mulți studenți de la facultățile de istorie de la universitățile din Moldova, dar și pentru mulți istorici și arheologi mai în vârstă sau mai tineri, papa Iura era un antiromân și un moldavofil, fapt care explica și poziția sa științifică. Or, în timpul discuțiilor noastre, Gheorghe Cebotarenco a repetat în mai multe rânduri că limba pe care o vorbesc

²⁴ L. Klejn, *Fenomen sovetskoj arxeologii* (Sankt-Peterburg, 1993), 24-29; Sidorova, *Ottepel'*; Idem, *Sovetskaja istoričeskaja nauka serediny XX veka: sintez trex pokolenij istorikov* (Moskva, 2008), 28-94.

²⁵ Arhiva Academiei de Științe din Republica Moldova. Protokol № 16 zasedanija sektora arxeologii Instituta istorii AN MSSR, in Protokoly zasedanij sektora arxeologii, (Fond 18, opis' 1, № 137, 1975 g.), 60-63.

²⁶ Čebotarenko, *Naselenie*, 5-6; N. A. Moxov, *Očerki istorii formirovanija moldavskogo naroda* (Kișinev: Kartja Moldovenjaskè, 1978), 44-47.

²⁷ Ex. I. G. Hynku, „Balkano-Dunajskaja kul'tura lesostepnoj Moldavii”, in È. A. Rikman, I. A. Rafalovič, I. G. Hynku, *Očerki istorii kul'tury Moldavii (II-XIV vv.)* (Kișinev: Știinca, 1971), 174-178.

²⁸ Arhiva Academiei de Științe din Republica Moldova (Fond 18, opis' 1, № 137, 1975 g.), 62-63.

moldovenii dintre Nistru și Prut este limba română și că cei pe care-i cunoaștem sub numele de moldoveni sunt de fapt români. Nedumerirea mea a fost accentuată când am intrat pentru prima oară în apartamentul său. Mai ales holul, dar și dormitorul transformat în birou de lucru erau ticsite cu cărți (povestiri, nuvele, romane) semnate de autori români și publicate în România.

Gheorghe Cebotarenco se considera român, dar mai considera că Moldova este patria tuturor cetățenilor săi, indiferent că își zic români, moldoveni, ucraineni, rusini, evrei, găgăuzi sau ruși. Gheorghe Cebotarenco era un „internaționalist” (ca să-i preiau propriul limbaj), fapt pe care am avut prilejul să-l constat în timpul aceluiași discuții cu domnia sa. Preferințele sale identitare și cele în materie de politică a naționalităților nu explică însă de ce el a fost mai sensibil decât, spre exemplu, fostul său prieten, Ion Hâncu, la presiunile oficialilor istoriografiei sovietice. Mărturisesc că am reflectat la această întrebare și cred că am găsit răspunsul, pe care, însă, îl voi expune cu o altă ocazie.

Voi încheia acest text prin expunerea unei idei deloc noi, dar care nu a fost, din cunoștințele mele, aplicată în studiul trecutului arheologiei moldovenești și al locului pe care l-au avut în acest trecut primii arheologi autohtoni: scopul unei cercetări care dorește să contribuie la o mai bună înțelegere a acestei paradigme care este arheologia sovietică moldovenească nu este acela de a **judeca** actorii săi. Scopul trebuie să fie mai curând cel de a-i **înțelege**, de a înțelege de ce ei s-au situat pe pozițiile pe care s-au situat sau de ce au avut atitudinile pe care le-au avut²⁹. Implementarea acestei idei presupune interogarea, în afara preferințelor politice ale acestor actori, a formării lor profesionale, a atașamentului lor teoretic, a locului pe care ei l-au ocupat în „câmpul” arheologic, a relațiilor pe care le-au avut în interiorul și exteriorul acestui „câmp” etc. Altfel spus, trebuie luate în considerare toate elementele care fac ca enunțurile arheologilor să nu fie percepute ca simple rezultate ale „nivelului de cercetare”, ci ca construcții istorice susceptibile de a fi reconfigurate, reformulate sau chiar abandonate³⁰.

Iurie Stamati

²⁹ Un foarte bun exemplu al unei asemenea atitudini este studiul sociologului și istoricului din Chișinău Petru Negură despre „câmpul” scriitorilor moldoveni din epoca stalinistă. Cf. Petru Negură, *Ni héros, ni traîtres. Les écrivains moldaves face au pouvoir soviétique sous Staline* (Paris: L'Harmattan, 2009).

³⁰ Un exemplu al unei astfel de cercetări efectuate pe „câmpul” arheologic sunt lucrările arheologului elvețian Marc-Antoine Kaeser. Cf. Marc-Antoine Kaeser „Nationalisme et archéologie : quelle histoire?”, *Revue d'histoire des sciences humaines* 2, 2000, 155-162; Idem, *Les lacustres: archéologie et mythe national* (Lausanne: Presses polytechniques et universitaire romandes, 2004); Idem, *L'univers du préhistorien: science, foi et politique dans l'œuvre et la vie d'Edouard Desor, 1811-1882* (Paris: L'Harmattan, 2004).